

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЗООЛОГІЇ ІМ. І. І. ШМАЛЬГАУЗЕНА

КВАЧ ЮРІЙ ВАЛЕРІЙОВИЧ

УДК 576.89:595.121.3(262.5)

**ГЕЛЬМІНТИ БИЧКІВ (GOWPDAE) ТА ІНШИХ ФОНОВИХ
ВИДІВ РИБ ОДЕСЬКОЇ ЗАТОКИ ТА ЛИМАНІВ ПІВНІЧНО-
ЗАХІДНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я (ФАУНА, ЕКОЛОГІЯ)**

03.00.08 – зоологія

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеню
кандидата біологічних наук

Київ – 2005

АНОТАЦІЇ

Квач Ю. В. Гельмінти бичків (Gobiidae) та інших фонових видів риб Одеської затоки та лиманів Північно-Західного Причорномор'я (фауна, екологія). – Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеню кандидата біологічних наук за спеціальністю 03.00.08 – зоологія, Інститут зоології ім. І. І. Шмальгаузена, НАН України, Київ, 2004.

Вперше після тридцятирічної перерви досліджено гельмінтофауну риб Одеської затоки та лиманів Північно-Західного Причорномор'я. Знайдено 36 видів гельмінтів, 24 з яких паразитують у бичків. Розширено коло хазяїв для 23 видів гельмінтів, для 14 з них в якості нових хазяїв зареєстровані різні види бичків. Також розширено дані щодо гельмінтофауни окремих видів риб. Проаналізовано зараженість бичків в залежності від їх зоогеографічного походження, біології та екології, типу живлення хазяїна, солоності води.

Описана гельмінтофауна бичків окремих акваторій. Вперше вивчена гельмінтофауна бичків Будацького лиману і лиманів Тузловської групи. Розширено список гельмінтів риб Одеської затоки та лиманів Тилігульського, Григорівського, Хаджибейського, Дністровського. Встановлені зміни гельмінтофауни бичків Хаджибейського лиману протягом періоду дослідження, які пов'язані з його розпрісненням. Показано, що лиман характеризується нестабільністю гельмінтофауни, зміни якої продовжуються й зараз. Суттєво змінилася також гельмінтофауна бичків Тилігульського лиману, що пов'язано із підвищенням його солоності. Відносно сталою є гельмінтофауна бичків Одеської затоки та Григорівського лиману. Вперше у північно-західній частині Чорного моря зареєстровані 3 види гельмінтів – *Vucephalus marinum* met, *Raphidascaris* sp. l., *Streptocara crassicauda* l. У лиманах Північно-Західного Причорномор'я вперше відзначені 5 видів: *Paratimonia gobi*, *Cryptocotyle lingua* met, *Proteocephalus subtilis*, *Contracaecum rudolphii* l., *S. crassicauda* l.

Ключові слова: гельмінти, фауна, Gobiidae, Чорне море, лимани, солоність.

Каач Ю. В. Гельминты бычков (Gobiidae) и других фоновых видов рыб Одесского залива и лиманов Северо-Западного Причерноморья (фауна, экология). – Рукопись. Диссертация на соискание ученой степени кандидата биологических наук по специальности 03.00.08 – зоология, Институт зоологии им. И. И. Шмальгаузена, НАН Украины, Киев, 2004.

Впервые после тридцатилетнего перерыва исследована гельминтофауна рыб Одесского залива и лиманов Северо-Западного Причерноморья. Найдено 36 видов гельминтов, 24 из которых паразитируют у бычков. Расширен круг хозяев для 23 видов гельминтов, для 14 из них в качестве новых хозяев приведенные различные виды бычков. Расширены данные по гельминтофауне отдельных видов рыб. Ядро гельминтофауны бычков составляют четыре вида: *Cryptocotyle concavum* met, *C. lingua* met, *Dichelyne minutus*, *Acanthocephaloides propinquus*. Видовой состав гельминтов бычков зависит в основном от экологии хозяина, в то время как показатели зараженности связаны с зоогеографическим происхождением как хозяев, так и паразитов. Личиночные стадии гельминтов составляют 60% от всей гельминтофауны бычков. Это обусловлено тем, что бычки являются кормовыми объектами для многих видов хищных рыб и рыбоядных птиц. Включаясь в жизненные циклы их паразитов, бычки при определенных условиях могут быть основным источником заражения окончательных хозяев теми или иными гельминтами.

Впервые изучена гельминтофауна бычков Будаковского лимана и лиманов Тузовской группы. Наибольшим богатством характеризуется гельминтофауна бычков Днестровского лимана (17 видов), наименьшим – Хаджибейского (7 видов) и Тузовских лиманов (8 видов). Расширен список гельминтов рыб Одесского залива и лиманов Тилигульского, Григорьевского, Хаджибейского, Днестровского. Установлены изменения гельминтофауны бычков Хаджибейского лимана на протяжении периода исследования, что связано с его распреснением. Так в 50-е годы соленость лимана составила 28 – 34 ‰, а во время наших исследований – 3 – 6 ‰. Лиман характеризуется нестабильностью гельминтофауны, изменения которой продолжаются и сейчас. За последнее время исчезли солоноватоводный вид *D. minutus* и морской *Telosentis exiguus*, и появились пресноводные *Eustrongylides excisus* и *Acanthocephalus lucii*. Причиной этому является изменение солености, которая на протяжении исследований снизилась от 6 до 3 ‰ (стала ниже барьера Хлебовича). Значительно изменилась гельминтофауна бычков Тилигульского лимана, что связано с повышением его солености. Наиболее постоянна гельминтофауна бычков Одесского залива и Григорьевского лимана (отличается от данных предшествующих исследований незначительно). Впервые в северо-западной части Черного моря найдены 3 вида гельминтов – *Bucephalus marimum* met, *Raphidascaris* sp. l., *Streptocara crassicauda* l. В лиманах Северо-

Западного Причерноморья впервые отмечены 5 видов: *Paratimonia gobii*, *C. lingua* met, *Proteocephalus subtilis*, *Contracaecum rudolphii* l., *S. crassicauda* l.

В исследованном районе преобладают солоноватоводные виды паразитов (41%), меньше всего пресноводных видов (17%), что вызвано тем, что соленость большинства исследованных акваторий находится выше барьера Хлебовича. Два вида – *C. concavum* met и *S. crassicauda* l. – эвригалинные солоноватоводные виды паразитов, отмеченные в большинстве акваториях. Два стеногалинных вида – *Bucephalus polymorphus* met, *Nicola skrjabini* – найдены только в пресных и олигогалинных водах Днестровского лимана. Благодаря постоянным колебаниям солености вод исследованного района в гельминтофауне преобладают виды, приспособленные к широкому диапазону солености.

Ключевые слова: гельминты, фауна, Gobiidae, Черное море, лиманы, соленость.

Kvach Yu. V. Helminths of gobies (Gobiidae) and other background fish species in the Gulf of Odessa, lagoons and estuaries of the North-Western Black Sea region (fauna, ecology). – PhD Thesis, specialization 03.00.08. – zoology, Manuscript. I. I. Schmalgausen Institute of Zoology, NAS of Ukraine, Kiev, 2004.

Firstly after 30-years interval the helminth fauna of fishes of the Gulf of Odessa, lagoons and estuaries of the North-Western Black Sea region was studied. Out of 36 helminth species those occurred in fishes, 24 species were noted for gobies. The list of hosts for 23 helminth species was enlarged, but the gobies were noted as new hosts for 14 helminth species out of those. Also the data on helminth fauna of separate fish species was enlarged. The infestation of gobies depending on their zoogeographical origin, biology and ecology, diet, and also water salinity was analysed.

The gobiids helminth fauna of separate water areas was described. The helminth fauna of gobies of the Budaki Lagoon and Tuzly's Lagoons was specified for the first time. The list of species of fishes helminths of the Gulf of Odessa, Tyligul, Hryhorivsky, Khadzhibey, and Dniester Estuaries was enlarged. During the study period the changing of gobiids helminth fauna that is connected to desalinating of the Khadzhibey Estuary was determined. The instable helminth fauna is typical for the estuary that changing observe now. The gobiids helminth fauna in the Tyligul Estuary is significantly changed that is connected to salinity increasing. The relatively stable helminth fauna was noted in the Gulf of Odessa and the Hryhorivsky Estuary. 3 helminth species, *Bucephalus marinum* met, *Raphidascaris* sp. l., *S. crassicauda* l., occurred in the north-western Black Sea for the first time. In lagoons and estuaries of the North-Western Black Sea region 5 species, *Paratimonia gobii*, *Cryptocotyle lingua* met, *Proteocephalus subtilis*, *Contracaecum rudolphii* l., *Streptocara crassicauda* l., were noted firstly too.

Key words: helminths, fauna, Gobiidae, Black Sea, estuaries, lagoons, salinity.